

СИНТЕЗ ФІЛОСОФСЬКОГО І МУЗИЧНОГО АСПЕКТІВ МИСТЕЦЬКОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

У статті порушується проблема міждисциплінарних інтеграційних аналітичних процесів мистецького навчання. Розглядається синтез філософського і мистецтвознавчого аспектів музично-естетичного розвитку особистості у навчально-виховному просторі системи освіти України.

Ключові слова: музика і філософія, культура, мистецьке навчання, наукове знання, культура, художній розвиток, педагогічний підхід, суспільна свідомість, музична антропологія.

Hnativ Z. The Synthesis of Philosophical and Musical Aspects of Art Training in Modern Ukrainian Educational Space. The article raises the problem of interscientific integration of analytical processes in arts education. The synthesis of philosophical and artistic aspects of musical and aesthetic development of a personality in the educational space of Ukrainian educational system is analysed.

Key words: music and philosophy, culture, musical and aesthetic education, artistic development, pedagogical approach, public consciousness, musical anthropology.

Гнатив З. Синтез философского и музыкального аспектов художественного обучения в современном образовательном пространстве Украины. В статье поднимается проблема междисциплинарных интеграционных аналитических процессов художественного обучения. Рассматривается синтез философского и искусствоведческого аспектов музыкально-эстетического развития личности в учебно-воспитательном пространстве системы образования Украины.

Ключевые слова: музыка и философия, культура, художественное обучение, научное знание, культура, художественное развитие, педагогический подход, общественное сознание, музыкальная антропология.

Постановка проблеми. Час вимагає нових підходів до удосконалення і осучаснення музичної освіти та культури. У контексті вирішення педагогічно-мистецьких проблем ведуться пошуки нових підходів, засад, методів, форм, принципів музично-естетичного виховання, художнього розвитку особистості.

Сучасне постіндустріальне інформаційне суспільство характеризується стиранням меж між сферами наукового знання, що сприяє витво-

© Гнатів З. Синтез філософського і музичного аспектів мистецького навчання в сучасному освітньому просторі України

ренню інтегративного наукового знання. У зв'язку із «широким фронтом» наукових пошуків, міжнауковим характером аналітичних процесів постає завдання світоглядно-методологічного осмислення фактів, подій, персоналій української культури, мистецтва, освіти тощо.

Аналіз досліджень. Проблему міжпредметної інтеграції, можна віднести до числа традиційних, що стали вже класичними проблемами педагогіки. Її вивченню присвячені праці Ж. Руссо, Песталоцці, Л. Толстого, Дж. Дьюї, П. Атутова, С. Багишева, О. Федорова, В. Кондакова, П. Новікова, І. Зверева, В. Максимової, Н. Сорокіна, П. Кулагіна, В. Фоменка та ін.

Дидактичні особливості інтеграції змісту навчання досліджувалися вченими (О. Беляєв, Л. Варзацька, Т. Донченко, В. Ільченко, Ю. Калягін, В. Паламарчук, О. Савченко, Н. Светловська, В. Тищенко).

Метою статті є обґрунтування інтеграційних процесів у сучасному науково-мистецькому просторі України, прагнення висвітлити стан функціонування міжпредметних зв'язків та виявити нові тенденції розвитку музичної культури в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Практика сучасної естетики все частіше звертається до синтезу філософського і мистецтвознавчого аспектів музично-естетичного виховання, спонукає, враховуючи реалії сучасного культурного життя, до безпосереднього «втручання» естетиків у «світ мистецтва». Адже «культура в історії людства завжди служить сферою реалізації людських цінностей. Вона утворює простір людського спілкування. Саме тут філософське виявляється в тому, що з позиції самої ж культури слід осмислити межу наочного й прихованого, явища та сутності, і визначити стосовно цієї межі власні можливості й власні завдання» [1, 13]. О. Лосєв у філософсько-музикознавчих побудовах органічно поєднував речі, між якими, здавалося б, лежить методологічна прірва – сферу художньої творчості і область чистої думки. Його філософію музики відносять до видатних інтелектуальних досягнень ХХ століття. У теоретичних побудовах мислитель вирішує головне і гранично важке питання: «що є музика?». Абстрактно-логічне осмислення музики, переконливо продемонстроване О. Лосєвим у книзі «Музика як предмет логіки», пов'язано з важким завданням: підняти теорію музичної науки на висоту розуміння мистецтва нашого століття як культурної практики і форми суспільної свідомості, і без філософії, – як зазначає Т. Чаптикова, – тут не обійтися [6].

Необхідність існування філософії сучасного українського мистецтва, яка обумовлена, перш за все, складністю і структурованістю «світу мистецтва» у цілому і сучасною мистецькою ситуацією в Україні зокрема,

обґрунтовує В. Личковах: «Соціокультурні, світоглядні, естетичні проблеми художнього життя вимагають відповідної рефлексії, осмислення нової мови культури і мистецтва у відповідному філософському дискурсі» [4, 91].

Кожне явище культури, згідно з положеннями інформаційно-семіотичної концепції культури, є носієм особливого смислу, що зберігається і передається у вигляді знаків, які матеріалізують смисл. А тому розуміння культури передбачає здатність не лише чуттєво сприймати зовнішню сторону предмета, а й розшифрувати його внутрішню сутність, соціально значущу інформацію, виражену відповідними знаками, якими є слова людської мови, а також знаки штучних мов (ноти, фарби, лінії, рухи тощо). Їх конкретне сполучення створює знаково-відображувальну систему, що кодує і передає зміст. Зв'язок інформації і коду визначає взаємозумовленість матеріального (знак) і духовного (сми́сл) аспектів культури. Музика інтерпретує об'єкти оточуючого світу (культури) у своїй знаковій системі, її мова є штучною щодо природної, вербальної, породжує новий текст і смисл. В основу музичного тексту, який інтерпретує, може бути покладено інший текст (вербальний чи невербальний). Як приклад, музичні тексти нерідко стають предметом філософської рефлексії і навпаки – філософські праці часто є спонукою у творенні музики різних жанрів та стилів.

В Україні існує потужна традиція розуміння «митця як філософа», що йде від Ф. Прокоповича і Г. Сковороди до Є. Маланюка і Р. Бабовала, формуючи своєрідну «культурософію мистецтва», філософування констатує не лише сенс минулого чи теперішнього, а й проект майбутнього мистецтва. Як зазначає В. Личковах, «зараз «світ мистецтва» в Україні потребує «філософії» не як узагальнення, а як форми спілкування, діалогу суб'єктів культури, у їх хоча й автономному, проте «інтерсуб'єктивному» та «інтертекстуальному» творчому взаємоіснуванні. У сучасному українському «світові мистецтва», на думку В. Личковаха, бракує вельми важливого – наукової школи сучасного мистецтвознавчого аналізу. З її теоретично розробленою методологією, системологією й водночас здоровими традиціями змагальності і конкурентності. Мова йде про сучасну школу філософії мистецтва, теоретично адекватну значному мистецькому потенціалу України кінця XIX – початку XX століть, який, на жаль, ще не осмислено у філософсько-естетичних формах [4, 72–73]. Важко не згодитися, що історично й теоретично визріла нагальна потреба у розробці сучасної української філософії мистецтва, яка б спиралася, з одного боку, на традиції вітчизняної естетики, а з іншого, на

сучасний мистецький процес у його відрефлектованих (мистецтвознавчих) формах.

Про важливість прикладного розширення сфер інтересів музикознавців, особливо у сучасному суспільстві, говорить Л. Кияновська: «Насамперед це необхідно як для прогнозування того, в якому напрямі відбувається розвиток музичної ціннісно-змістової сфери особистості в різних вікових категоріях, так і для перспективного впровадження до навчально-виховного процесу форм роботи, що сприяють розвитку у молоді потреби в усвідомленні ієрархії своїх музичних цінностей, для коригування музичної політики ЗМІ і ринку музичної продукції» [2, 187].

Людина як суб'єкт пізнання отримує знання про себе і навколишній світ шляхом – від чуттєвого до раціонального пізнання, що пов'язано із зростанням науково-дослідницької уваги до проблем духовно-емоційної сфери особистості, з пізнанням її внутрішнього світу, її екзистенційного буття. Власне, акцент на внутрішньому стані суспільства робить антропологія – гуманітарна наука про людину в її соціальних, культурних і біологічних вимірах.

Музична антропологія, відповідно, – це наука про музику як вид мистецтва, культурну практику та форму суспільної свідомості. Особливий інтерес для музичної антропології представляє людина як суб'єкт мистецтва – творець і споживач музики. Як відомо, процес творення і сприйняття музики є предметом мистецької (музичної) освіти. Таким чином, музична антропологія як інтегративна галузь наукового знання вивчає музику як вид мистецтва, культурну практику і форму суспільної свідомості, її суб'єкта, і процес її вивчення як сприйняття інтерпретації.

Найважливішим та найбільш практичним застосуванням музично-антропологічного підходу, як вважає Л. Кияновська, є сфера музичної педагогіки, у якій до сьогодні нерідко штучно насаджуються системи, чужі як ментальним основам, так і питомій культурній традиції. Вдумливе використання елементів етнопедагогіки у взаємодоповненні з методами музичного виховання, необхідними для повноцінної адаптації в сучасному глобалізованому звуковому просторі, тобто з урахуванням актуальних соціологічних передумов, могло б позитивно вплинути на запити, смаки і потреби наступної генерації, зорієнтувати в полі істинних і фальшивих цінностей музичної культури, усвідомити коригуючий вплив музики на психоемоційний стан [3]. Слід відзначити, що у сучасній педагогіці культурологічно-особистісний напрям стає домінуючим, а художня культура виступає важливим фактором становлення особистості школяра.

Сьогодні можемо виокремити два основних напрямки у розмаїтті концепцій виховання: сцієнтистсько-технократичного та антисцієнтистського. Для представників сцієнтистсько-технократичного напрямку характерним є прагнення до «раціоналізації» процесу виховання, його підпорядкування утилітарній меті соціалізації, яка трактується як адаптація індивіда до вимог соціального середовища, гармонізація відносин індивіда і суспільства. А прихильники антисцієнтизму вбачають головну мету в тому, щоб зменшити процес маніпулювання поведінкою вихованців, заперечити конформізацію, авторитаризм у вихованні. Прагнучи реалізувати гуманістичні ідеали, спираючись на ідеї, розроблені «філософією життя», екзистенціалістами, вони вважають, що формування унікальної і неповторної особистості як головної мети виховання є процес власного саморозвитку індивіда, самовиховання, самореалізації. При цьому заперечується трактування процесу виховання як реалізація задумів вихователя, соціалізація визначена як самоствердження особистості [5, 134–136]. Таким чином сутність виховання визначена діяльністю «душі», «серця» вихованця (а також і вихователя), передбачає відповідний вплив на його чуття та емоції, вимагає обов'язкового залучення, яке базується на емпатії: співчутті, співучасті, співпереживанні, а тому не може здійснюватися тільки раціональним шляхом.

У цьому контексті філософія мистецтва загалом, як і музична антропологія зокрема набувають все більшої актуальності, спонукаючи до осмислення музики як особливого роду художнього світовідчуття, шукаючи можливі шляхи реконструювання систематичного музичного знання, його виходу в суміжні області. Сучасна шкільна програма передбачає вивчення предметів художньо-естетичного циклу: художньої культури, музики, музичного мистецтва, що спонукає до реорганізації на рівні змісту, форм, методів навчання музики. У першу чергу це переорієнтація з навчання як отримання суми знань на розуміння і сприйняття музичних творів, що веде за собою встановлення причинно-наслідкових зв'язків між автором і слухачем. А це, в свою чергу, спонукає до пошуку нових, особистісно-орієнтованих педагогічних шляхів.

Слід зазначити, що досвід інтеграції філософського і мистецтвознавчого підходів у процесі інтерпретації-вивчення набутий у вищих навчальних закладах України, зокрема: навчальний курс «Філософія музики» започатковано на факультеті мистецтв Сумського державного педагогічного університету ім. А. Макаренка; у Львівській національній академії ім. М. Лисенка серед розроблених нових курсів читаються філософія та богословія музики, історія музичної естетики; курс «Музична антропологія» читається у Львівському національному універси-

теті ім. І. Франка при підготовці фахівців напряму «Музичне мистецтво (етномузикологія)»; курс «Музична культурологія та антропологія» читається в Одеській державній музичній академії ім. А. Нежданової та ін. Така практика пов'язана, насамперед, з потребою осмислювати музику (та інші види мистецтва) у контексті творчо-інтелектуальних досягнень минулого і сучасності, що ставить перед нами ряд проблем для перспективного пошуку.

Висновки. Музика як естетичний феномен володіє безсумнівною цінністю, і це естетичне буття підлягає аналізу за допомогою музично-філософського підходу. Будучи носієм надцінностей, музичне мистецтво часто виходить за межі естетичної природи, чого не можна пояснити жодними законами, адже воно трансцендентне само по собі. Тому проблема інтерпретації, спонукання до роздумів, осмислення є суттю особистісного смислу розуміння і творення людиною своєї культури, культури свого народу та буття в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гатальська С. Філософія культури : підручник / С. Гатальська – К. : Либідь, 2005. – 328с.
2. Кияновська Л. Музикознавство як прикладна наука / Л. Кияновська // Мистецькі обрії. Альманах : наук.-теорет. праці та пуб-ка. – К. : ВВП «Компас», 2005. – 427 с.
3. Кияновська Л. Музична антропологія і її перспективи в сучасній гуманістичній науці / Л. Кияновська // Музичне мистецтво і культура. – К., 2013. – С. 125–132.
4. Личковах В. Філософія етнокультури. Теоретико-методологічні та естетичні аспекти історії української культури / В. Личковах. – К. : Вид. «ПАРА-ПАН», 2011. – 196 с.
5. Філософський словник соціальних термінів / [за заг. ред. проф. В. П. Андрущенко]. – Х. : «Р.И.Ф», 2005. – Вид. 3, доп. – 672 с.
6. Чаптыкова Т. Философия музыки А. Ф. Лосева : Онто-гносеологические основы / Т. Чаптыкова [Електронний ресурс] . – Режим доступу : [<http://www.dissercat.com/content/filosofiya-muzyki-f-loseva-gnoseolog-osnovy>]

Статтю подано до редакції 7.10.2013 р.